

Kaks aastat eesti keele arengukava täitmist. Mis tehtud, mis tegemata, mis edasi?

Keelefoorum, 10.10.2013

Janar Holm, Haridus- ja Teadusministeeriumi kantsler

Hea keelerahvas!

Kui keeleinimesed tähtsatest keeleasjadest rääkima hakkavad, nad kas alustavad eestlusest ja identiteedist või jõuavad lõpuks nende üle arutamise juurde välja. Mina siiski Joakim Heleniusest ja teisest riigikeelest ei alustaks. Tulen põhi- ja keeleseaduse juurest madalamale. Räägin asjadest, mille seos põhiseadusega ei olegi vahest esimesel pilgul nähtav, mille kaudu aga võidakse muuta ja muudetaksegi põhiseaduslikud eesmärgid reaalseks.

Nii eesti keele arengukavas kui ka loomulikult selle seires on 13 valdkonda. Kõiki neist ei jõua ma siin käsitleda. Üldpilt on selge: aruande läbi lugenuna võin üpris veendunult öelda, et tegu on muljet avaldava kokkuvõttega viimase 2 aasta jooksul eesti keele alal tehtust. Täna Eesti keelenõukogu dokumendi algversiooni koostamise ja ettepanekute eest! Me kaalume viimaseid kindlasti ning katsume parimad nende hulgast võimaluste piires ellu viia. Täna juba ette Viini ülikooli professorit Johanna Laaksot vahearuande analüüsi eest! See annab kodumaisele analüüsile ka rahvusvahelise mõõtme.

Täna kõiki neid, kes aitasid koostada seiredokumendi rahastuspeatükki! Elame ajas, kus üha sagedamini küsitakse: „Kui palju see maksab?“ Eesti keel on väga kallis – nii emotsionaalses kui ka rahalises mõttes – ning sellepärast on selline küsimus omal kohal ka meie keelearengukavast rääkides. Selles dokumendis on rahaasjad võimaluste piires üksipulgi selgeks tehtud. Vahest liigagi üksipulgi.

Nagu foorumiks paberile pandud aruandeprojekti kaanel näha, on see saadetud kooskõlastamiseks Kultuuriministeeriumile, Rahandusministeeriumile ja Riigikantseleile ning läheb siis otsuse tegemiseks edasi valitsusse. Mida meie kolleegid aruandest arvavad, seda võib praegu

ainult ennustada: tõenäoliselt kiidavad nad selle heaks. Aga üks väärt tulemus on sisuliselt juba olemas: asjatundlik ülevaade eesti keele alal tehtust, selle probleemidest jõuab taas kord valitsuse lauale.

Aruanne toob esile mitmeid soliidseid saavutusi, olgu selleks siis sõnapere raamat või lõpuks ikkagi ilmunud etümoloogiasõnaraamat. Siiski tahaksin kõigepealt esile tõsta keelekorralduse valdkonna kohta tõdetu: „keelekorraldustegevus pälvis avalikku huvi ning tõi oma temaatika avaliku arutelu aineks“. Olgu arutatavateks teemadeks siis ajaloosündmuste või kohtade nimed või mõnede sõnade kokku või lahku kirjutamine. Keel kuulub rahvale ning keele kaudu on tagatud rahva osalus demokraatlikule riigile omases otsustusprotsessis. Harju maakohtu esimees Helve Särgava ütles hiljuti: „Me oleme jõudnud sellisele tasemele, et ilma juristi abita tavakodanik oma igapäeva asju ajada ei saa. Igapäeva normid võiks olla mõistetavad kõigi jaoks.“ Veel enam: peavad olema.

Olgu näiteks teest, mis meil selle eesmärgini minna on, hiljutise selge keele konverentsi korraldajate poolt Emakeele Seltsi keeleviktoriini pakutud ülesanne: panna kehtiva töölepingu seaduse § 107 selgesse keelde:

Kehtiv sõnastus	Selgem võimalus
Kui kohus või töövaidluskomisjon tuvastab, et töölepingu ülesütlemine on seadusest tuleneva aluse puudumise või seaduse nõuetele mittevastavuse tõttu tühine või vastuolu tõttu hea usu põhimõttega tühistatud, loetakse, et leping ei ole ülesütlemisega lõppenud.	Töölepingut, mille puhul kohus või töövaidluskomisjon on kindlaks teinud, et selle ülesütlemine on seadusliku aluse puudumise või vastuolu tõttu hea usu põhimõttega tühine, ei loeta ülesütlemisega lõpetatuks.

On hea meel, et keeletehnoloogia teoreetilistele uuringutele tehtud kulutused on end tasunud ja hakkavad üldrahvalikku kasutusse jõudvaid vilju kandma. Selle eelduseks on miljonitesse ulatuva mahuga keelekorpused koos arvutite võimega nendele korpustele toetudes eestikeelset teksti mõista.

Mitte vähem tähtis pole aga see, et kõik meie keelekasutajad eesti keeles lihtsalt ja loogiliselt kirjutatut mõistaksid ning ise nii kirjutaksid, et teised aru saavad. Selles suhtes on seireperioodi saavutuste hulgas kindlasti tähtsamaid ning tulevikku vaatavamaid tegusid 2-osalise, teksti mõistmise ülesannet sisaldava eesti keele riigieksami väljatöötamine ja rakendamine. Loomulikult läheb veel aega, kuni selle sammu tulemused täielikult kooli, õppeprotsessi ning nende kaudu igapäevasesse keeleellu jõuavad. Ent juba nüüd on selge, et kurss on võetud pähe tuupijate asemel mõtleivate, teiste mõtteid mõistvate ja enda omi arusaadavalt väljendavate inimeste kasvatamisele.

Kindlasti väärrib tunnustust, et keele kaudu on paljudele inimestele loodud või loomisel ühiskonnaelus osalemiseks senisest suuremad võimalused. Olgu selleks siis eestikeelsele aineõppele ülemineku viimase etapi algus muukeelses koolis või standardit loov punktkirja käsiraamat nägemispuudega inimestele.

Arengukava elluviimisel on ka puudujääke. Ikka veel ei ole hakatud koostama mitut olulist eesti keele tervikkäsitlust, eelkõige vormiõpetuse oma. Ka 2017.a valmima pidav eesti keele akadeemiline grammatika on seni vaid eesti keele arengukava plaanides. Asjaomastel uurimis- ja arendusasutustel tuleb kokku leppida ja need tööd ära teha. Probleem on tõsine, sest tegematus takistab mh eesti keeletehnoloogia arendamist.

Loomulikult tuleb Eestile elutähtsate ülesannete lahendamiseks taotleda lisarahastust. Hästi põhjendades ja korduvalt – kui vaja. Samas aru saades, et iga lisaeuro tuleb mingi teise valdkonna arvelt. Seetõttu olgu esimene samm enne lisaraha küsimist alati selguse saamine olemas olevatest võimalustest. Ülesanded tuleb panna eesti keele arengukavast lähtudes olulisuse järgi ritta ning alustada nende täitmist tähtsaimast.

On hea meel, et keeleseaduse rikkumiste hulk nõ vene suunal on stabiliseerunud ja võib loota selle vähenemist. Samas tuuakse aruandes esile meie keeleruumi üha suurem reostus inglise keele ja ka head tava eiravate eestikeelsete tekstide poolt. Kindlasti on olukorra muutmisel suur osa riigiasutustel, sh Keeleinspeksioonil, ent sellest ei piisa. On vaja saavutada

ka kõigi ühiskonnaliikmete aktiivselt positiivne eesti keelt väärtustav hoiak. Selle algus on kool ja eesti keele õpetus, aga ka mitmekülgne ning aktiivne keeleteavitus.

Ettepanekutest. Eestis on paljude asjadega nii, et paigal püsimiseks tuleb joosta. Tundub, et vahel tahetakse joosta liigagi kiiresti, kiiremini, kui meie rahakott ja mõtteviis võimaldavad (olgu sellise kiirjooksu näiteks siis õpetajate õppetöövaba tasustatav (pool)aasta enesetäiendamiseks ja õppematerjalide koostamiseks, e-õpikute ulatuslik kasutuselevõtt vmt). Ja kuigi kõiki ideid pole võib-olla kohe võimalik ellu viia, soovin siiski soome-ugrilikku jonni neid ideid edasi mõelda ja nii eesti keele asja edasi ajada! „Küllap ükskord algab aega!“

Täna aruande koostajaid nendegi tähelepanekute eest, mis ulatuvad otsest eesti keele valdkonnast kaugemale! Eesti on väike ning sellest tuleneb vajadus tema pisikesi ressursse eriti hoolikalt kasutada. Samas aga olla paindlik ning otsida mõistlikke kompromisse seal, kus see on võimalik. Kulutustega saavutatud tulemusi tuleb mõõta, aga kohati – ka keele alal – on see raske. Tuleb hoiduda sellest, et mõõtmise kulud ei läheks kallimaks mõõdetavatest kulutustest endist.

Valdkonnad on valitsusasutuste vahel ära jagatud. HTM tunnistas täiesti ühemõtteliselt ennast keelevaldkonna „omanikuks“. Ent koos sellega tahame öelda kõikidele teistele: eesti keele arengu probleeme saab edukalt lahendada vaid koostöös. On vaja saavutada kõigi riigiasutuste deklaratsioonidest kaugemale ulatuv ühistegevus; et tähtsatest keelearuteludest võtaksid osa need, kes võivad teha tähtsaid otsuseid. Seda mõtet rõhutab korduvalt ka täna tutvustatav aruanne.

Soovin huvitavat ja edukat keelefoorumit ja jätkuvat edu eesti keele arengukava elluviimisel!